

Шляхи покращення експертної оцінки та стану збереження культурно-мистецьких цінностей і антикваріату

Культурні цінності є одним з елементів цивілізації і культури народів і саме тому їх збереження, а в деяких випадках повернення має велике значення для кожної держави.

Згідно з законом України «Про ввезення, вивезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 року під культурними цінностями слід розуміти – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України.

У останні роки Україна втрачає значну кількість творів мистецтва та різноманітних художніх цінностей, незаконно вивезених за її межі.

Порушенню митних правил сприяє також відсутність обізнаності іноземних громадян щодо правил вивезення антикварних виробів з країни.

Предмети антикваріату, що реалізуються в мережі антикварних салонів-магазинів, на Андріївському узвозі ("базарі художніх творів", і не тільки на ньому) фактично призначені для споживання на внутрішньому ринкові, а відтак вивезенню практично не підлягають. Такий стан має місце на територіях всіх країн СНД за винятком хіба що країн Балтії. Іноземці про це у 90 % випадках просто не знають.

На жаль, нині існує лише проект закону України "Про контроль по вивозу культурних цінностей". В повсякденній практиці співробітники митниці все ще керуються інструкцією "Про порядок контролю за вивозом культурних цінностей", затвердженого ще у 1987 році. Україна в складі дванадцяти країн підписала міжнародну угоду "Про співробітництво митних служб з питань

затримання і повернення культурних цінностей, що протизаконно ввозяться та вивозяться".

Працівники митних служб, що проводять заключну перевірку перед перетином кордону України, обов'язково порівнюють зовнішній вигляд предмету з його фотознімками, що знаходяться у супровідній документації на їх відповідність.

Це дозволяє в окремих випадках незаконно переміщати художні цінності. Дійсно, якщо для отримання дозволу на вивіз, наприклад ікони, подається мистецтвознавцю її сучасна копія разом з фотокарткою, а на митниці з отриманими документами – оригінал, тоді формальних перешкод до затримання не виявляється і залишається тільки сподіватися на пильність службовця митниці, якому предмет може видатися підозрілим, і який може вимагати додаткової експертизи.

Основну експертну оцінку творів мистецтва з наданням експертних висновків повинні робити професіонали експерти з культурно-мистецьких цінностей, які крім ґрунтовних теоретичних знань з мистецтва та матеріальної культури (світових та національних) мають володіти і професійними навичками, а отже формуватися, як фахівець, роками.

Наказ ДМСУ № 5 від 21.02.2001 р. "Про розпорядження культурними цінностями" підкреслив, що висновки митних лабораторій щодо історичної або культурної цінності предметів не є підставою для розгляду та прийняття рішення експертно-фондовою групою Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через ДМКУ стосовно їх передання на довічне зберігання. Згідно цього наказу для даної оцінки необхідно звертатися до обласних, краєзнавчих музеїв або штатних мистецтвознавців-експертів, які знаходяться у м. Києві, Одесі, Львові, Ужгороді, Сімферополі.

Для поліпшення роботи експертів-мистецтвознавців доцільне створення експертного бюро, оснащеного відповідним обладнанням та з метою формування банку даних про твори та предмети, що побували в експертизі, знаходяться у розшуку, дані про державні та приватні музейні колекції, -- твори

та предмети вилучені від громадян при перетині державного кордону і знаходяться у тимчасовому зберіганні, а також твори, що перебувають на реставрації у відповідній установі.

Найголовнішим питанням сьогодні в оцінці предметів антикваріату є його вартісна оцінка. Створення загальних підходів та розробка критеріїв оцінки предметів, що мають історико-культурну значимість є досить актуальними.

Значна кількість творів мистецтв, що має історико-культурну значимість, виготовлена з використанням дорогоцінних металів та коштовного каменя.

До антикваріату відносять вироби та предмети віком більше ста років, які можуть мати певне історичне значення, тиражовані у великій чи малій кількостях, виготовлені відомими митцями чи на відомих мануфактурах та символізують певні традиції та смаки суспільства в певному історико-етнологічному середовищі.

Антикварні ювелірні вироби доцільно поділити на такі групи: особисті прикраси, аксесуари, предмети для сервірування столу, інтер'єрні прикраси, письмові приладдя, прилади для паління, сувеніри, церковно-культові речі, парадна холодна зброя, монети та жетони, нагрудні знаки, медалі, годинники та ін.

Найбільшу вагу серед антикварних виробів з дорогоцінних металів займають вироби зі срібла. Срібло стало найпопулярнішим металом в XVIII ст. Зі срібла виготовляли годинники, посуд, свічники тощо. Окремі столові сервізи налічували більше 3000 предметів. Срібло за цінністю поступається золоту, але, не зважаючи на це, з давніх часів люди оцінили його фізичні та декоративні якості, що дозволяє надавати йому будь-які форми.

Проблема оцінки антикварних виробів сьогодні є однією з найактуальніших та найдискусійніших проблем, яку слід вирішувати не виконуючи торговельних операцій.

Таке оцінювання можливе лише на основі операцій співставлення окремих експонатів з їх аналогами, які були вже продані на аукціонах. При визначенні прогностичної вартості рекомендовано враховувати окремо їх

історичну, культурну та матеріальну цінність. Розглядаючи шляхи вирішення цієї проблеми керуються таким принципами: [3]

1. Будь-який унікальний предмет є частинкою певного історично-культурного середовища і має аналоги.

2. Оцінку значимості предметів необхідно виконувати за добре описаними критеріями.

3. Кожен критерій визнається однаково важливим і при додаванні до попереднього критерію подвоює його загальну оцінку.

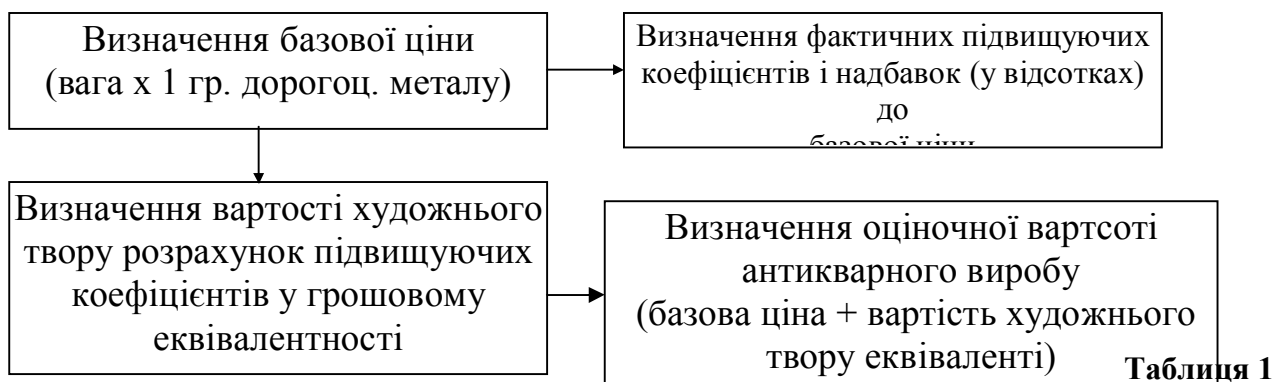
Для цього необхідно побудувати шкалу співвідношень фактичної вартості вже проданих предметів-аналогів від найдешевших до найдорожчих, яка буде далі слугувати матеріалом для співставлення вартісних показників споріднених предметів.

Основні критерії, що необхідно використовувати для оцінювання антикварних ювелірних виробів наведені в таб. 1 [1, 4, 5, 6].

Аналіз даних критеріїв свідчить про те, що антикварті вироби оцінюються за наявними ознаками історико-культурного змісту, а їх вартість визначається згідно з законом про відповідність кількості позитивної інформації про них та базової ціни, яка залежить від вмісту дорогоцінного металу та коштовного каменя.

Схема розрахунку наведена на рис. 1.

Рис. 1 Схема визначення оціночної вартості коштового антикваріату

Основні критерії оцінки антикварних виробів [1, 4, 5, 6]

№ н/п	Назва критерію для експертної оцінки ювелірного антикваріату	Короткі пояснення до змісту критерію	Підвищуючий коефіцієнт (%)
----------	--	--------------------------------------	----------------------------

1.	Вид товару	Приналежність товару за товарознавчими ознаками до певної групи ювелірних товарів	
2.	Час створення виробу	Згідно таблиці:	
		Час виготовлення XX ст. XIX ст. XVIII ст. XVII ст. XVI ст. XV ст. До XV ст.	Підвищуючий коефіцієнт пропорційності 1,5 3,0 5,0 10,0 50,0 70,0 100,0
3.	Наявність інформації про створення предмету	наявність документально підтверджено історії створення предмету	150
4.	Історична значимість предмету	- історична подія місцевого значення - загальнодержавне видання - загальноосвітнє визначення виробу	10 20 30
5.	Наявність стильових ознак предмету	Відповідність стилю за: - елементами форми - матеріалом - видом - кольором - декором - пропорціями - технікою виготовлення	15
6.	Наявність клейма, підпису майстра	- наявність клейма відомого майстра - наявність клейма невідомого майстра	10 5
7.	Наявність клейма фірми	- яке має місцевий рівень - загальнодержавне визнання - загальноосвітнє визнання	5 10 15
8.	Наявність пробірних клейм	- міське клеймо - клеймо пробірного майстра	15 10
9.	Причетність до існування "легенди"	Наявність документально підтвердженої "легенди" про умовні символи предмету, або його алегоричне значення	60
10.	Наявність ознак, що виявляють роботу та почерк майстра або школи	Ознаки: - форма - матеріал - композиція - декор - покриття - колір - техніка виконання	20
11.	Приналежність до відомих колекцій	Приналежність до відомих колекцій та є їх невід'ємною частиною	20
12.	Наявність стильових, стилістичних, національних особливостей	Ознаки: - форма - матеріал - композиція - манера виконання - декор - колір - пропорції	10
13.	Професійний рівень	методи виготовлення форми	60

	художньої майстерності	• вид оздоблення • вид покриття • досконалість виробничого виконання • нове в технології	
14.	Краса виробу	Оцінка зовнішнього вигляду з точки зору його привабливості	10
15.	Комплектність виробу	Приналежність до набору або комплекту	5
16.	Типовість (характерна для часу існування)	Розповсюдженість предмету, під час існування	10
17.	Рідкість (для часу існування)	Поодинокі вироби, відповідного часу існування	20
18.	Унікальність	Характеризує унікальність предмету за своїм художнім задумом та майстерністю виконання	40
19.	Рідкість для музейних колекцій	Низька забезпеченість предметами музейних колекцій	20
20.	Антикварний попит	• звичайний • підвищений	до 100
21.	Знос	Стан зносу виробу	до 30
22.	Стан збереження	Хімічна та механічна безпека зберігання	до 15

З метою встановлення фактичної вартості в роботі була проведена оцінка антикварних предметів з дорогоцінних металів та коштовного каміння, які перетинали митний кордон України і тимчасово знаходяться на зберіганні в Бориспільській митниці. Ідентифікаційні ознаки предметів антикваріату наведені в таблиці 2.

За результатами проведення експертизи було встановлено пробірне клеймо та іменник, рік виготовлення, управління, що провело опробування ювелірного виробу, прізвище майстра. Крапельним методом визначено пробу дорогоцінного сплаву, рефрактометром та мікроскопом досліджена природа та вид каменя. Візуально, за допомогою лупи 10-кратного збільшення досліджено техніку виготовлення, метод обробки та оздоблення, що разом дає характеристику стилю[7].

На підставі проведеної товарознавчої експертизи коштовних антикварних виробів була проведена комплексна оцінка за запропонованою методикою та встановлена вартість предметів, яка занадто відрізняється від фактично зазначеної (таб. 2).

Таблиця 2

Ідентифікаційні ознаки антикварних ювелірних виробів з дорогоцінних металів та коштовного каміння (об'єкти дослідження)

№	Назва	Час та	Розмір	Хар-ка	Оздоблення	Стиль	Клеймо	Майс	Вартісна	Фактична вартісна
---	-------	--------	--------	--------	------------	-------	--------	------	----------	-------------------

н/п	виробу	місто утворення	(см)	форми	та метод виготовлення			тер	оцінка за результатами експертизи (\$)	оцінка за запропонованою методикою (\$)
1.	Портсигар срібний	Росія поч. XX ст.	8,1x10,6 см вага 207,49	Прямокутної форми з закругленими кутами	Гравірування ; квіткою, лиття в форму	Модерн	—	Невідомий	200	320
2.	Ложки, 4 штуки срібні	Росія, кін. XIX ст.	Заг. вага 36,5 гр. (за 4 шт.)	Стандартної форми з овальною ручкою	лиття	Модерн		П.Г.	20x4=80	25x4=100
3.	Ситечко чайне, срібне	Росія. Середина XIX ст.	Довжина 19,4 см діаметр ситечка = 6 см, вага 58,17 гр.	Робоча частина стандартної форми ручка у вигляді лопатки	Штампування	Класицизм			20	35
4.	Цукорниця срібна	Росія, к. XIX ст.	Висота h = 16 см, вага 95,10 гр.	Форма грецької вази, з 2-ма витягнутими ручками	Лиття, гравірування: квітуча гілка дерева і птаха	Модерн	Моск. (Георгій Побідonosець на коні), 84 проба в одному щитку	ТР – Рисагов Тимофій Пилипович	250	360
5.	Годинник кишеньковий жіночий "Інуїєба"	Швейцарія, кінець XIX ст.	Діаметр тр = 3, 5 см, вага 30,5 гр.	Складна конструкція	Гравірування: дві гілки з листям і квітами, емаль живописна, позолота	Модерн	Зображення білки з зображення корони		500	690
6.	Стопа срібна	Росія, XVIII ст.	Діаметр 4 см, висота 7 см	Простої, стандартної форми	Гравірування: орнамент у вигляді рослинних символів	Бароко	84	Тукалов Федот Іванович	30	50

Дана методика дозволяє розрахувати фактичну вартість антикварних виробів, яка необхідна для роботи працівників митних установ. Для розрахунку прогнозованої вартості використовують коефіцієнт збільшення вартості з урахуванням мотивації щодо вибору рівня історичної значимості предмета. [4]

Проведені дослідження дозволяють дійти наступних висновків:

1. Класифікацію коштовних антикварних предметів необхідно здійснювати за принципом призначення та матеріалом, з якого вони виготовлені.

2. Оцінка коштовних антикварних виробів базується на необхідності проведення діагностики об'єкту чи об'єктів дослідження, та визначення базової вартості згідно вмісту дорогоцінного металу чи каменя.

3. Основні критерії щодо встановлення фактичної вартості визначаються на підставі запропонованих оціночних коефіцієнтів.

4. Головною ознакою при оцінюванні антикварних коштовних виробів є їх аутентичність, історико-культурна значимість, що визначається документально та рівень художньої майстерності.

5. Остаточна прогнозна вартість коштовного антикварного предмета визначається шляхом співставлення отриманої вартості з виробами, що реалізуються на світовому ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дронова Н.Д. Ювелирные изделия/справочник-энциклопедия: классификация. Описание. Оценка - М.: Издательский дом "Ювелир". -1996.-352.
2. В.В.Індутний, О.Л.Гелета. Визначення параметрів декоративності природного каміння з урахуванням способів його використання/Коштовне та декоративне каміння, № 3 (17) – 1999 - С. 10-17.
3. В.В.Індутний. Деякі поради колекціонерам щодо прогнозування вартості колекційних зразків коштовного каміння/Коштовне та декоративне каміння, № 2 (4) – 1996 - С. 5-9.
4. В.В.Індутний. Уявлення про красу і гемологія/Коштовне та декоративне каміння, № 3 (13) – 1998 - С. 9-17.
5. К.В.Татаринцева, В.В.Індутний, Т.М.Артюх, О.В.Більдер. Співставлення авторської і товарознавчої оцінки гем/Коштовне та декоративне каміння, № 3 (21) – 200 – С. 11-17.